

door Richard van de Velde

Het voetbalveld van de toenmalige club Victoria; Kossie van Bettemeui woonde met haar familie hier net achter.

CULEMBORG - Een eerste steen in een woonhuis op Westersingel 29 is de enige concrete herinnering aan de familienaam Ligtermoet in Culemborg. Moeder en zoon kwamen in 1943 om in een vuurzee in hartje Amsterdam. Anne Frank memoreerde deze ramp in haar dagboek. Wie was deze bijzondere familie? De Beusichemse docent Richard van de Velde laat u kennis met hen maken.

Het leven van Kossie van Bettemeui

Jacoba Elisabeth („Kossie van Bettemeui”) van Zanten werd geboren op 2 november 1856 te Beusichem. Zij trouwde in 1878 te Beusichem met de Culemborgse sigarenmaker Nicolaas „Klaas” Ligtermoet (*1856). Ze kregen samen acht kinderen: Marinus Martinus („Rinus”) 1878, Jacoba Cornelis (1880), Alberdina Johanna „Dien” (1887), Rijk Jacob Cornelis (1890), Nicolaas Cornelis „Klaas” 1892, Elisabeth Jacoba (1894), Jacoba „Kosje” 1895 en Neeltje (1897).

Jacoba Wals-Preiss, een kleindochter van Kossie, schetst een mooi beeld van dit gezin: „Het was een groot huisgezin van Klaas Ligtermoet en zijn vrouw Jacoba van Zanten, ze woonden in Culemborg op de Westersingel no.29. Net achter het voetbalveld van de toenmalige club Victoria, een voorloper van Vriendenschaar. Zoon Klaas voetbalde hier ook bij.”

De buurt was niet altijd zo blij met dit sportterrein, want de bal belandde vaak in de moestuin van de bewoners. Een andere tak Ligtermoet, die een manufacturenwinkel in dezelfde straat bezat, had daar een bloedhekel aan. Hij dreigde de bal niet terug te geven aan de spelers die 'm kwamen opeisen. Dat leidde tot allerlei gejuif van de kant van de spelers en het monddde zelfs uit in een heus scheldlied.

Van hun zeven kinderen woonden er nog vijf thuis, de twee oudste kinderen Rinus en Dien woonden toen reeds in Amsterdam. Bij het middageden gebruikten ze geen borden maar er kwam een grote schaal op tafel, daar ging het eten in en dat werd met een mes in porties verdeeld, zodat ieder zijn eigen stuk had.

Soms werden er op zaterdag twee haringen gehaald voor bij het brood, daar werd dan door de hele

familie van gegeten, vader Klaas kreeg de middelste stukken en de rest was voor moeder en de kinderen, het ongelukkigst was je als je de kop kreeg.

Vader Klaas was een harde werker die ook 's avonds en in het weekend werkte. Een moeilijke periode brak voor heel Culemborg aan gedurende de stakingen in de sigarenmakerindustrie in juli 1891. Op een stakingslijst uit die tijd staat Nicolaas met een aantekening dat hij drie kinderen bezat en daarvoor F3,- tot F3,25 steun per week ontving.

Stakingen

De opkomst van de vakbond in Culemborg vanaf 1893 en de navolgende stakingen betekende door het weinig stakingsgeld nog meer armoede en een hoop problemen voor het gezin. De Trio-sigarenfabriek van de familie Dresselhuys kwam als overwinnaar uit het eerste stakingsconflict. De patronen vierden feest. Nicolaas Ligtermoet heeft in het openbaar zijn excuus moeten aanbieden en heeft op zijn kosten liedjes moeten laten drukken, waarin hij vermeldde dat het hem speet zo te hebben gehandeld.

In 1912 verhuisde het gezin Ligtermoet naar Amsterdam en woonden daar op verschillende adressen. Zondagsmiddags kwamen de kinderen die niet in huis woonden daar ook naartoe. Ze scheelden niet veel in leeftijd en er was een goede verstandhouding onder elkaar. Meestal gingen ze dan kaarten, wat nogal eens uitmondde in ruzie. Dan nam Kossie de kaarten in en gooide ze in de kachel.

De verjaardag van Kossie werd altijd een dag te vroeg gevierd: 1 november, waarom wist niemand.

Zij was een opgewekte vrouw die van een grapje hield. Afkomstig uit Beusichem en Culemborg was zij voor de Amsterdammers slecht te verstaan. Als iemand vroeg wie zij was dan zei ze: „Ik ben Kossie van Bettemeui”. Wat zoveel betekende als: ik ben een dochter van Elisabeth (Betty) van Zanten, haar moeder. Haar vader was reeds op haar

vierde jaar overleden en daar had weinig herinneringen aan.

Als Kossie iemand niet vertrouwde dan zei ze: „Die heeft rare streken onder de steert” (onder de staart). Een andere uitdrukking was: „Zit niet zo te reppelen”, dan bedoelde ze dat je niet zo moest wiebelen met je stoel. Ze hield niet van sterke drank, maar ze lustte wel een brandewijntje met suiker, dat was niet zo sterk volgens haar.

Dialect

Nog een voorbeeld van haar mooie dialect: „Een halve liter olie en een stukje katoen en moeder zal de centen wel geven.

Tot kort voor haar dood kon Kossie op een feestje opstaan en het volgende liedje zingen:

*Ik ben de vrolijke barbier,
Ik scheer mijn klanten met plezier,
Verkoop odeur en cosmetiek,
Aan het geëerd publiek.*

Zij stelde dan zelf de barbier voor, haar oudste zoon Rinus kreeg een theedoek voor en was de klant. Ze hoefde nooit alleen te zingen, haar zoons en dochters deden allemaal mee, want zingen konden ze allemaal. Voor haar kleindochters had ze ook een versje. Je voelde je dan heel gevleid, want je dacht dat het speciaal voor jou bestemd was. Later ontdekte je, dat ze alleen de kleur van de ogen hoefde te veranderen. Het liedje ging als volgt:

*Grijze ogen, mooie ogen,
Blauwe ogen, lieve ogen,*

*Bruine ogen, welbehagen,
Die alle mooie meisjes dragen.*

Haar zoon, sigarenmaker Rijk Jacob Cornelis Ligtermoet, werd geboren op 7 januari 1890 in Culemborg. Rijk werkte

al jong als sigarenmaker bij de

„Trio” van firma Dresselhuys, net als zijn vader en broers. Later ging hij in Beverwijk werken bij de sigarenfabriek van Majoor. Hij was vrijgezel en vertrok in 1939 naar Amersfoort, waar hij eveneens in de sigarenindustrie werkzaam was.

Carlton-hotel

Tijdens de Duitse bezetting was het Carltonhotel in Amsterdam gevorderd door de Duitse Luftwaffe om er o.a. Duitse officieren en hun aanhang in onder te brengen. Ook andere gebouwen in de omgeving waren bij de Luftwaffe in gebruik. Dit trok natuurlijk de aandacht van de Geallieerden. De Duitse luchtafweer beschoot in de nacht van 26 op 27 april 1943 boven Amsterdam een Engelse Halifax-bommenwerper. Deze stortte echter pal achter het Carltonhotel neer op de huizen in de Reguliersdwarsstraat en ook het hotel zelf werd zwaar beschadigd.

Anne Frank memoreerde deze crash zelfs in haar dagboek: „Het Carlton Hotel is kapot, twee Engelse vliegtuigen met een grote lading brandbommen aan boord zijn precies op het 'Offiziersheim' gevallen. De hele hoek Vijzelstraat-Singel is afgebrand. De luchtaanvallen op de Duitse steden worden van dag tot dag sterker. We hebben geen nachtrust meer, ik heb zwarte kringen onder mijn ogen door het tekort aan slaap.”

Kossie, die weduwe was gewor-

den, woonde ondertussen in de Amsterdamse Reguliersdwarsstraat. Ze had tijdens de paasdagen van 25 en 26 april 1943 last van haar maag en de dokter was daarvoor al een paar keer bij haar op bezoek geweest. Haar zoon Rijk hield haar gezelschap en hij zou daarna weer terugkeren naar zijn woonplaats Amersfoort.

Toen de zware bommenwerper neerstortte nabij het huis van Kossie en Rijk, kon laatst genoemde in eerste instantie aan de ontstane kerosinebrand ontkomen, maar omdat zijn moeder nog in de woning zat, keerde hij terug. Doordat zijn moeder te dik was, kwam ze bij haar vlucht poging klem te zitten in een raam. Hierdoor kon Rijk ook niet meer ontsnappen en kwamen beiden in de vlammenzee om het leven.

Net voor de oorlog schreef Kossie een gedicht in het poëziealbum van haar kleindochter.

*Klein is mijn versje
dat ik je hier bied.
Pluk bloemen op aarde
en vergeet mij niet.*

Dat zoveel mensen na 70 jaar dit gedichtje nog zouden lezen, heeft Kossie nooit kunnen bevroeden..... Meer informatie is te vinden op de website van Richard van de Velde: www.oorlogsslachtoffersculemborg.nl.

Heeft u nog aanvullende informatie, neem dan telefonisch contact met hem op: 0345-502583.